

VLOGA IN POMEN PARITETNEGA ODBORA PRI IZVAJANJU ZAŠČITNEGA ZAKONA ZA SLOVENSKO MANJŠINO V ITALIJI

Ivo JEVNIKAR

RAI – Radio Trst A, Slovenski program, IT-34133 Trst, Ul. Fabio Severo 7

e-mail: ivojev@tin.it

IZVLEČEK

Prispevek predstavlja značaj, sestavo in vlogo 20-članskega paritetnega odbora, o katerem govori 3. člen zaščitnega zakona za Slovence v Italiji. Zakon namreč glede marsikaterih pomembnih manjšinskih pravic določa le načela in postopke za njihovo uresničevanje. Paritetni odbor tako izdaja mnenja, soglasja in predloge. V bistvu odloča zelo malo, brez njega pa postopki stojijo. Najpomembnejšo vlogo odigrava pri sestavi seznama občin (ali njihovih delov), v katerih naj se uveljavljajo nekateri bistveni deli zakona. V Pripisu avtor opisuje pot, ki je 26. septembra 2003 privedla odbor do odobritve seznama 32 občin. Avtor vendar opozarja, da vrsta pravic, ki jih zagotavlja zaščitni zakon, ni odvisna od seznama in paritetnega odbora. Če se ne uresničujejo, je kriva slaba politična volja.

Ključne besede: Italija, Slovenci, zakonodaja, narodne manjšine, slovenska manjšina, zaščitni zakon, Zakon 38/01, paritetni odbor

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE PROPORTIONAL REPRESENTATION COMMITTEE IN IMPLEMENTATION OF THE LAW ON THE PROTECTION OF THE SLOVENE MINORITY IN ITALY

ABSTRACT

The present contribution discusses the character, structure and role of the 20-member Proportional Representation Committee referred to by Article 3 of the Law on the Protection of the Slovene Minority in Italy. Significantly, regarding the many important minority rights, the Law stipulates only principles and procedures for their implementation. The Proportional Representation Committee thus issues only opinions, agreements and suggestions. In fact, it decides upon very few things, but without it the procedures simply remain at a standstill. The Committee play the most important role in the preparation of the list of councils (or their parts), in which

some essential parts of the Law are to be implemented. In the Supplement the author describes the way, which on September 26th, 2003, brought the Committee to approve the list of 32 councils. Still, the author calls our attention to the fact that a series of rights guaranteed by the protective Law do not depend on the list and on the Proportional Representation Committee. If they are not implemented, bad political will, simply, is to be blamed.

Key words: Italy, Slovenes, legislation, national minorities, Slovene minority, protective law, Law 38/01, Proportional Committee

"Institucionalni paritetni odbor za vprašanja slovenske manjšine", o katerem govori 3. člen zaščitnega zakona za Slovence (št. 38/2001), ima pomembno vlogo pri izvajanju številnih zaščitnih določil. V bistvu odloča zelo malo, brez njega pa postopki stojijo, saj zaščitni zakon v mnogih primerih le določa postopke za doseganje pravic.

Do 23. septembra 2001 bi ga bili morali na predlog vlade in po dokaj razčlenjenem postopku za izbiro članov ustanoviti z odlokom predsednika republike. Prišlo pa je do hude zamude, saj je bila umestitvena seja šele 19. junija 2002 v Trstu.

Pravilnik za delovanje paritetnega odbora

Vlada Silvia Berlusconija je v Rimu 14. februarja sprejela, predsednik republike Carlo Azeglio Ciampi pa 27. februarja 2002 izdal odlok, ki ustanavlja paritetni odbor in določa pravila za njegovo delovanje. V Uradnem listu je bil objavljen 18. aprila 2002.

Gre za skopo besedilo v šestih členih, ki določa, da je sedež odbora pri deželni vladi v Trstu. Ta mora tudi poskrbeti za tajniške posle, ki jih sicer finančno krije država, pri čemer že zakon pojasnjuje, da se članstvo v odboru ne honorira. Pravilnik še določa, da umestitveno sejo skliče minister za deželna vprašanja (v našem primeru prof. Enrico La Loggia), na njej pa odbor z absolutno večino izvoli svojega predsednika in podpredsednika, ki morata biti različne narodnosti. Odbor nato vodi predsednik, v njegovi odsotnosti podpredsednik. Ne pravilnik ne zakon ne govorita o trajanju mandata paritetnega odbora in njegovih članov ter o postopku za morebitne zamenjave.

Raba slovenščine

Glede uporabe slovenščine pri delu odbora je pravilnik zelo omejevalen, saj govori le o možnosti, da se odboru dostavijo dokumenti tudi v slovenščini, vendar jih

mora spremljati italijanski prevod, in to brez stroškov v breme samega odbora. Po protestih slovenskih predstavnikov pa se je že od začetka pokazala večja dovzetnost pristojnih oblasti, saj je na sejah vedno navzoč tolnač, tajništvo pa sprejema tudi slovenske dopise in jih samo prevaja.

Sestava

Sestavo odbora določa že omenjeni 3. člen zaščitnega zakona. Paritetnost je v tem, da je med skupno dvajsetimi člani deset "italijanskih državljanov slovenskega jezika".

Po zakonu mora štiri člane (med njimi enega slovenskega jezika) imenovati ministrski svet. Šest jih imenuje deželni odbor, med njimi štiri na predlog "najbolj reprezentativnih organizacij manjšine". Tri člane imenuje zbor svetovalcev (v Sloveniji bi rekli "svetnikov") slovenskega jezika, ki so bili izvoljeni v krajevne uprave tržaške, goriške in videmske pokrajine. Sedem članov (med njimi dva, ki pripadata "manjšini slovenskega jezika") imenuje deželni svet Furlanije - Julijske krajine na podlagi glasovanja, ki naj zajamči upoštevanje politične manjšine.

Pozorno branje teh določil že vnaprej pove, da je paritetnost le navidezna, saj lahko slovenska manjšina avtonomno določi le sedem slovenskih članov: štiri, ki jih predlaga civilna družba (krovni organizaciji), in tri, ki jih določijo slovenski izvoljeni politični predstavniki. Preostala imenovanja so odvisna od politične in narodnostne večine, pogajanj, računov in trenutnega razmerja moči, s čimer seveda nikakor nočem vrednotiti narodnostnih značilnosti konkretnih posameznikov.

Dejansko pa smo bili priča dvema protislovnima pojavoma.

Deželni odbor Furlanije - Julijske krajine ni upošteval vseh štirih imen, ki sta jih predlagali splošno priznani krovni organizaciji (Svet slovenskih organizacij in Slovenska kulturno-gospodarska zveza), temveč le tri. Četrto mesto je zaupal kandidatu, ki ga je predlagala Slovenska gospodarsko-prosvetna skupnost, ki se razglaša za "tretjo krovno organizacijo" in se navezuje na vladno desnosredinsko usmeritev. O zapletu bo vsekakor odločal prizivni postopek, ker se je izključena kandidatka SKGZ pritožila.

Drugi zanimivi pojav pri imenovanjih, ki so se močno zavlekla, pa je v tem, da je v paritetnem odboru v resnici dvanajst slovenskih članov, ker je desna sredina sklenila nekaj svojih mest prepustiti Slovincem, ki jim zaupa. Formalno pa so "slovenski člani" paritetnega odbora le tisti, ki so bili imenovani ali izvoljeni kot taki.

Paritetna pa je dejansko, vsaj široko vzeto, pripadnost polovice članov (obeh narodnosti) desni oziroma levi sredini.

Paritetnost na Južnem Tirolskem

Da bo treba imeti poseben odbor ali vsekakor telo, ki naj uveljavlja zaščitni zakon oziroma spremlja njegovo uresničevanje, je bilo jasno že nekaterim sestavljavcem "prve generacije" predlogov zaščitnega zakona. Govorimo o letih 1970-71.

Na takratne zahteve je močno vplivalo reševanje južnotirolskega vprašanja. "Južnotirolski paket" je med drugim določil, da je treba ustanoviti paritetni odbor, ki naj se izreka o izvršilnih normah za uresničevanje tamkajšnjega korenito preoblikovanega posebnega deželnega statuta. Tako v 107. členu sedanjega deželnega statuta Tridentinske - Južne Tirolske beremo, da paritetni odbor sestavlja dvanajst članov: šest jih imenuje vlada, dva dežela, po dva pa obe pokrajini, ki jo sestavljata. Trije člani morajo pripadati nemški jezikovni skupini.

Za samo bociensko pokrajino, kar je najpomembnejše, pa se oblikuje še šestčlanski odbor. Tri člane imenuje dežela (od tega enega Nemca), tri pa pokrajina (od tega enega Italijana). Tam je torej paritetnost zagotovljena.

S posameznimi različicami se je zamisel o paritetnem odboru pojavljala tudi v naslednjih zakonskih predlogih za globalno zaščito Slovencev. Edini skupni slovenski predlog, ki je tudi že določal seznam zaščitene območij, je v 3. členu predvideval Posebni odbor za vprašanja slovenske manjšine. Imel bi spremenljivo število članov, vsekakor pa slovensko večino.

Tega takrat nedomišljenega ogrodja se drži zdaj veljavni zakon, ki pa je točno določil število članov in pomen paritetnosti, predvsem pa je spremenil vlogo odbora, ko mu je zaupal zlasti nalogo, da sestavi seznam občin ali njihovih delov, kjer naj se uveljavljajo pomembni deli zaščitnega zakona. Določanje zaščitene območja (ali načelno v samem zakonu ali v poznejšem postopku, ki je pač odvisen od političnih in številčnih razmerij) je bilo v času sprejemanja zaščitnega zakona najbolj sporna točka.

Vrsta pravic ni odvisna od paritetnega odbora

Poudariti pa je treba, da vrsta pravic, ki jih zakon priznava Slovincem v Italiji, ni odvisna od paritetnega odbora. Če se ne uresničujejo, je krivda drugje, v pomanjkljivi politični volji.

Najprej so tu že pridobljene pravice, ki so po 28. členu zaščitnega zakona nedotakljive. Izmed preostalih je treba predvsem omeniti pravico do rabe materinščine v stikih z upravnimi in sodnimi oblastmi, ki jo zakon priznava vsem pripadnikom manjšine v tržaški, goriški in videmski pokrajini. Od seznama pa je na primer odvisna primerna prilagoditev uradov, da bodo temu kos. Za dvojezično toponomastiko pa je predviden spet nov postopek, saj je odvisna od deželnega odbora (vlade) Furlanije - Julijske krajine.

Dalje so tu določila, ki bi jih morali takoj uveljaviti, brez vsake zveze s seznamami

in paritetnim odborom. Do 23. junija 2001 bi bili morali slovensko zasebno glasbeno šolstvo preoblikovati v samostojno sekcijo tržaškega državnega konservatorija. Financiranje kulturnih ustanov in drugih manjšinskih dejavnosti je bilo leta 2001 onogočeno šele tik pred iztekom leta, finančni zakon za leto 2003 pa se je rodil z znanim zapletom zaradi prepolovitve predvidenih sredstev za Slovence, kar so nato delno popravili.

Manjšina je s težavo in v zamudi ubranila že uveljavljeno pravico do slovenskih obrazcev pri splošnem popisu prebivalstva.

Zaselku Jeremitišče pri Gorici so namenili razlastitev in rušenje zaradi širjenja tovornega postajališča, kar je ustavila šele zmaga nove uprave na občinskih volitvah.

V Trstu so neupravičeno ustavili vračanje poitalijančenih priimkov v slovensko obliko, češ da je najprej potreben seznam zaščitenih krajev, kar se je rešilo šele po posegu stranke Slovenske skupnosti in drugih pri ministru Giovanardiju.

Deželni svet Furlanije - Julijske krajine je kljub številnim zagotovilom marca 2002 odobril nov volilni zakon, ki bi v ničemer ne olajšal zastopanosti Slovencev, kaj šele da bi jo zagotovil. Zakon je padel na ljudskem glasovanju 29. septembra 2002, kljub nekaterim napovedim pa pred volitvami spomladi 2003 niso pripravili novega, pravičnejšega volilnega zakona.

Glede šolstva paritetni odbor nima mnogo pritožnosti, saj zadevni člani predvidevajo poseben šolski urad in novo deželno komisijo za pouk v slovenskem jeziku (rok za njeno ustanovitev je brez posledic minil 23. septembra 2002, pač pa je bil 30. oktobra 2002 vsaj ustanovljen omenjeni urad).

Omeni se lahko še vprašanje vračanja ali vsaj souporabe kulturnih domov, ki jih je Slovincem odtujil fašistični režim, za kar je spet predviden poseben postopek.

Velikega odmeva je deležna zadeva z dvojezičnimi osebnimi izkaznicami v štirih okoliških občinah na Tržaškem. Še vedno ni znana dokončna upravna razsodba glede priziva stranke Slovenske skupnosti proti odpravi splošne in obvezne dvojezičnosti teh dokumentov v omenjenih občinah. Za odpravo se je bil odločil italijanski notranji minister Scajola.

Seznam iz 4. člena

Naloge paritetnega odbora določa zakon. Ustvarilo se je veliko pričakovanje, v resnici pa, kot rečeno, odbor nima odločilne besede v bistvenih zadevah. Pri najpomembnejši in najbolj kočljivi, pri sestavi seznama krajev, v katerih naj se uveljavljajo pomembni deli zaščitnega zakona, o čemer govori 4. člen zaščitnega zakona, ima po črki zakona le nekakšno notarsko vlogo. Od najmanj tretjine svetovalcev oziroma 15 odstotkov volilnih upravičencev posameznih občin mora prejeti zahtevo po vpisu v seznam. Tega mora sestaviti v 18 mesecih od svoje umestitve (torej do 19. decembra 2003) in ga poslati vladi v Rim, ki mora poskrbeti za njegovo uzakonitev z

odlokom predsednika republike. Če postopek ni izpeljan v predvidenem roku, prevzame to pristojnost odbora sama vlada.

To kaže na možnost, da se delo v odboru ohromi. (Po pravilniku se za sklepčnost zahteva navzočnost večine članov odbora, torej navzočnost vsaj enajstih članov, vendar mora biti navzočih vsaj po pet pripadnikov slovenskega oziroma italijanskega dela, kar lajša možnost bojkota.)

Postavlja se seveda vprašanje, ali lahko odbor sam preseže omenjeno notarsko vlogo in kako območje vpiše v seznam na podlagi že doseženih pravic, okvirnega zakona o zgodovinskih manjšinah št. 482/99 oziroma mednarodnih obveznosti Italije (Londonski memorandum, Osimska pogodba).

Preostale pristojnosti paritetnega odbora

V večini zadev mora dati odbor svoje mnenje, redko soglasje ali predlog. Skratka, odbor je potreben, ker brez njega mnogo postopkov ni mogoče končati, večinoma pa njegovo mnenje ni obvezujoče.

Tako le posreduje svoje **mnenje** glede sestave poenotenega besedila norm, ki zadevajo slovensko manjšino (6. čl.), pri oblikovanju ukrepov v pomoč dvojezičnemu poslovanju uprav (8. čl.), pri ustanavljanju novih dvojezičnih šol na Videmskem (12. čl.), pri oblikovanju deželne šolske komisije (13. čl.), pri vračanju oziroma souporabi odtujenih nepremičnin (19. čl.), pri priznanju slovenskih sindikatov (22. čl.), pri uveljavljanju ugodnejših določil iz drugih zakonov (28. čl.).

Odbor izdaja **soglasje** glede upoštevanja dvojezičnosti pri podjetjih, ki imajo v koncesiji javne storitve (8. čl.).

Odbor **predlaga**, kje naj dežela uvaja dvojezično toponomastiko (10. čl.), kako bi se v prihodnje lahko spremenila seznama zaščitenih krajev in krajev z dvojezičnimi napisi (25. čl.) ter kje bi zunaj zaščitenega območja lahko uveljavljali nekatere zaščitne ukrepe (25. čl.).

Druga stvar je seveda politična in moralna teža, ki se vsaj za zdaj priznava paritetnemu odboru in ki bi lahko preseгла ozke pristojnosti.

Seznam zaščitenih območij

Trenutno je seveda najbolj zgoče vprašanje izrekanje občinskih svetovalcev o vključitvi posameznih občin na seznam iz 4. člena zaščitnega zakona. Gre za zelo pomembno in občutljivo zadevo.

Na drugi seji odbora, 5. julija 2002, je bilo sklenjeno, da odbor pisno in v obeh jezikih opozori župane ter občinske svetovalce 39 občin obmejnega pasu, da je začel teči rok za sestavo seznama zaščitenih občin ali njihovih delov, kot to določa 4. člen zaščitnega zakona, ter jih povabi, naj priglasitev opravijo do 15. oktobra.

Pripis

Ob koncu referata na sestanku v Kopru 8. novembra 2002 sem povedal, da naj bi paritetni odbor naslednji petek, 15. novembra, na svoji četrti seji začel pregledovati prispele zahtevke glede vključitve občin ali njihovih delov na seznam. Neuradno sem tudi naštel občine, ki so se do takrat odzvale.

Dejansko pa je 15. novembra desna sredina poskrbela, da je postala seja nesklepčna zaradi odhoda nekaterih italijanskih članov odbora.

Na naslednji, peti seji paritetnega odbora, 6. decembra 2002, pa ponovni poskus bojkota ni uspel. Po predstavitvi do takrat dospellega gradiva, ki sta jo opravila predsednik odbora Rado Race in podpredsednik Maurizio Lenarduzzi, je paritetni odbor soglasno zapisal na začasni seznam vse občine (oziroma njihove dele), iz katerih je zadostno število svetovalcev zahtevalo, da se uvrstijo na seznam zaščitenih območij. Pri tem je tudi pregledal in vzel na znanje spremna pojasnila iz nekaterih občin.

Na seznam je tako začasno prišlo 27 občin. Na naslednji seji, 26. septembra 2003, se je seznamu pridružilo še 5 občin, paritetni odbor pa je odobril končni seznam, ki tako obsega 32 občin ali njihovih delov, ter ga poslal v potrditev v Rim.

Na seznamu paritetnega odbora so tako naslednje občine:

- **vseh 6 iz tržaške pokrajine** – Trst, Devin - Nabrežina, Dolina, Milje, Repentabor in Zgonik;

- **8 iz goriške pokrajine** – Gorica, Doberdob, Krmin, Ronke, Sovodnje, Števerjan, Tržič in Zagraj;

- **18 iz videmske pokrajine** – Ahten, Bardo, Čedad, Dreka, Fojda (le osem zaselkov, med katerimi so bolj znani Čanebola, Pod cerkvo, Podrata, Vila, Garmovščica in Podvila), Grmek, Naborjet - Ovčja ves, Neme (le zaselek Černjeja), Podbonesec, Praprotno, Rezija, Sovodnja, Srednje, Sveti Lenart, Špeter, Tavorjana, Tipana in Trbiž.

Izmed največ 36 občin oz. njihovih delov, ki so jih v preteklih letih naštevati različni zaščitni predlogi, manjkajo občine Dolenje iz goriške pokrajine ter Čenta, Gorjani in Tablja iz videmske pokrajine. Upravi zadnjih dveh občin sta pisali paritetnemu odboru, da tam Slovencev ni.

Vpisi v seznam pa so po zakonu možni tudi kasneje in 25. člen zaščitnega zakona pravi, da se nekatere pravice pod določenimi pogoji lahko raztegnejo tudi na kraje zunaj seznama.

IL RUOLO E L'IMPORTANZA DEL COMITATO PARITETICO NELL'ATTUAZIONE DELLA LEGGE DI TUTELA DELLA MINORANZA SLOVENA IN ITALIA

Ivo JEVNIKAR

RAI – Radio Trst A, Slovenski program, IT-34133 Trieste, Via Fabio Severo 7

e-mail: ivojev@tin.it

RIASSUNTO

La Legge di tutela degli sloveni n. 38/01, approvata in via definitiva dal parlamento italiano il 14 febbraio 2001 ed entrata in vigore il 23 marzo 2001, per quanto attiene a diversi importanti diritti della minoranza stabilisce soltanto dei principi e l'iter per la loro attuazione.

Per quel che riguarda le procedure, un ruolo importante è svolto dal comitato paritetico, composta da 20 membri, chiamato ad esprimere giudizi, consensi e proposte. Il comitato da solo decide ben poco, ma in sua assenza l'iter non può procedere. Il suo ruolo più importante sta in quella che è la questione cruciale, cioè stabilire il territorio in cui sarà applicata la legge. Per la maggior parte delle norme, infatti, la legge stabilisce che siano attuate nei comuni, o in determinate parti di essi, iscritti in un elenco particolare. Esso deve essere approntato dal comitato paritetico entro 18 mesi, su proposta di un terzo dei consiglieri comunali o del 15% degli elettori dei comuni interessati, e confermato con decreto del presidente della repubblica.

La seduta d'insediamento del comitato paritetico si è svolta il 19 giugno 2002 a Trieste, mentre il termine previsto per la compilazione dell'elenco scade nel dicembre 2003.

L'articolo presenta in modo succinto il contenuto della legge di tutela, il ruolo e la composizione del comitato, nonché le sue principali competenze, come pure i diritti previsti dalla legge, l'attuazione dei quali invece non dipende dal comitato stesso.

Vengono affrontate anche alcune questioni, come per esempio, in che misura il comitato paritetico sia davvero paritetico ed autentica espressione della popolazione slovena e italiana delle aree miste del Friuli-Venezia Giulia; e in che misura debba svolgere un semplice "ruolo notarile" nella compilazione degli elenchi delle aree sotto tutela.

Nell'Appendice l'autore descrive l'iter che ha portato il Comitato ad approvare, in data 26 settembre 2003, un elenco di 32 comuni

Parole chiave: Italia, sloveni, legislazione, minoranze nazionali, minoranza slovena, legge di tutela, legge 38/01, comitato paritetico